

A digitális bölcsészet és a könyvtártudomány

KOLTAY Tibor

Mi a digitális bölcsészet?

A tág értelemben vett digitális bölcsészet (*digital humanities*) információtechnológiai eszközöket használ az irodalom(tudomány), a nyelvek (nyelvtudomány), a történelem(tudomány) és a filozófia területén folyó kutatás és oktatás támogatására.¹ A digitális bölcsészet történetének talán legismertebb eseménye az *Index Thomisticus* (<http://www.corpusthomicum.org/>), azaz *Aquinói Szent Tamás* művei konkordancia-jegyzékének 1946-ben megindult létrehozása volt. A kezdetekkor alacsony presztízssű technikai segédtudománynak tekintett „*bölcsészeti informatika*” mára már valódi intellektuális erőfeszítéssé vált.² Ismeretelméleti magját az interpretáció digitális eszközei alkotják.³ Látóköre különösen a World Wide Web megjelenése óta tágul, miközben nem feledkezett meg a kezdetek óta meglévő céljairól, így továbbra is érdekli a szöveg.⁴ Első hulláma kvantitatív volt, viszont második hulláma kvalitatív és értelmező természetű.⁵ Úgy is tekinthetünk rá, mint ami az azokból a változásokból táplálkozik, amelyeket a digitális technológiák eredményeznek a humán tudományi kutatás számos területén.⁶ Idehaza is jelen van már mesterképzési szakként. A szak célja olyan szakemberek képzése, akik megszerzett bölcsészettudományi

ismereteik, nyitott, interdiszciplináris szemléletük birtokában képesek arra, hogy bölcsészeti tartalmakat modern technikai eszközökkel megjelenítsenek, és digitális erőforrásokat hatékonyan aknázzanak ki.⁷

Hasonlóságok és különbségek

Ha egy szakterület nem tudja jól meghatározni önmagát, önazonossága és önállósága csökken. Ilyen esetben a nem-szakmabeliek jelentős mértékben járulhatnak hozzá fejlődéséhez, vagy „rabolhatnak el” tőle kutatási területeket.⁸ Úgy tűnik azonban, hogy az ilyen típusú verseny nincs jelen a könyvtártudomány és a digitális bölcsészet viszonyában, miközben (vagy talán éppen azért, mert) mindkettő (még mindig) keresi identitását.

A digitális bölcsészet gyakorlatorientált szakterület.⁹ Gyakorlati hasznossága és az, hogy más tudományterületekről „kölcsonöz” módszereket gyanússá teszi az „igazi” humán tudományi kutatók körében, annak ellenére, hogy számos humán tudományi területet forradalmasított és tett hasonlóvá a természettudományokhoz.¹⁰ Ezt a tényt tovább árnyalja, hogy a humán tudományi kutatók szkeptikusak a kvantitatív és az empirikus kutatási módszerekkel szemben: inkább az értelmezést, a kétértelműséget és az érvelést részesítik előnyben. Többre értékelik tehát a társalgás kultúráját, mint a problémamegoldást.¹¹ Közben tudjuk, hogy a digitális bölcsészet a humán tudományok, a társadalomtudományok és az alkalmazott tudományok határterületét jelentő korpusznyelvészettel együtt fejlődött.¹²

A könyvtártudomány is importál tudást és módszereket más szakterületről, Igaz, exportál is, például a számítástudományba és a menedzsmentbe. Szemlélete mérnöki jellegűnek is nevezhető, viszont „javíthatatlanul kulturális természetű” maradt, ezért a kvantitatív megközelítéseket mindig is csak segédtudományokként használta.¹³ Eközben több részterülete a humán tudományok kérdéseit vizsgálja, sokszor azok

módszereit alkalmazva.¹⁴ (Gondoljunk csak a relevanciára, amelynek vizsgálata elképzelhetetlen volna a nyelvfilozófia és a szemantika eredményeinek felhasználása nélkül.¹⁵) Mindazonáltal a társadalomtudományok körébe tartozik,¹⁶ miközben a többi tudományághoz fűződő viszonya számos tekintetben tisztázásra vár.¹⁷

Bár felsorolásunk korántsem lesz teljes, a könyvtártudomány kutatási témái közül a következők számíthatnak részben vagy egészben a digitális bölcsészet érdeklődésére is:

- ☉ az információ-visszakeresés¹⁸
- ☉ a tartalmi feltárás,¹⁹
- ☉ az eleve digitális dokumentumok,²⁰
- ☉ a digitalizálás és a digitális megőrzés,²¹
- ☉ a digitális könyvtárak,²²
- ☉ a nyílt hozzáférés,
- ☉ az új média.²³

Az információépítészet olyan elemei, mint az interfészek és a használhatóság, megjelennek a digitális bölcsészetben,²⁴ és a könyvtártudomány szempontjából sem érdektelenek.²⁵

A digitális bölcsészet és a társadalomtudományok (köztük a könyvtártudomány) szempontjából is érdekes lehet a számítástechnikai fordulat gondolata. A számítástechnikai megközelítés lehetne ugyanis a digitális bölcsészet harmadik, kísérleti hulláma, amely megmutatja, hogy milyen hatással volt a technológia digitális összetevőjének középpontba kerülése arra, ahogyan a 21. század tudása információvá alakul. Ennek tágabb kontextusa az arról való gondolkodás, hogy a média változásai miként hatnak a megismerés változásaira.²⁶ Felmerülhet azonban az a kérdés, hogy nem késő-e egy ilyen fordulatról beszélnünk, amikor a számítástechnika mindenütt jelen van.²⁷

Fordulat alatt egyébként olyan elmozdulást értünk, amelyet valamilyen kognitív törés jellemez, amely a kutatási hagyományban bekövetkező, többé-kevésbé alapvető változásokban ölt testet. Az ilyen változást nemcsak fordulatnak, hanem új paradigmának, új perspektívának vagy új nézőpontnak is nevezhetjük. A fordulat metaforája a gondolkodás új útjaira világít rá,

viszont nem jelenti a korábbiaktól való elfordulást.²⁸

Az bizonyos, hogy a könyvtártudomány eddig számos fordulatot élt meg. A történeti fordulat az önazonosságának keresését jelentette.²⁹ A nyelvészeti fordulatot a *filozófia diszkurzív*, a nyelv funkcióit újraértelmező megközelítése hozta magával. A kognitív fordulat a nyelvi aktusról az információ használóinak gondolkodási, megismerési folyamataira irányította a figyelmet, majd követte a társadalmi fordulat.³⁰ A társadalmi-kognitív paradigma alapja a szakterületi elemzés, amely azt a – már említett és széles körben elfogadott – nézetet erősíti meg, amelyik szerint a könyvtártudomány társadalomtudomány. Ez a paradigma szakít az információ felhasználóinak individualisztikus és szubjektív felfogásával.³¹ A fenti fordulatok és paradigmák mellett beszélhetünk rendszerparadigmáról, felhasználói paradigmatáról, viselkedési, az információs és bibliometriai paradigmatáról is.³²

A számítástechnikai fordulat leginkább a társadalmi-kognitív paradigmához kapcsolódhat, hiszen a tudás hálózati megosztásáról szól. Egy ilyen kapcsolódás jó lehet arra, hogy a két tudományterület között együttműködés vagy akár szövetség jöjjön létre.

A kérdés azonban az, hogy – akár számítástechnikai fordulat révén – a hálózati közösségi média szoftverei és a számítógépes kódjai olyan valódi együttműködéshez járulnak-e hozzá, amely továbbmegy a blogbejegyzéseken és hasonlókon, lehetővé téve az új gondolatokhoz, elméletekhez és gyakorlathoz vezető kritikai gondolkodást.³³

Következtetések

Ha egyetértünk azzal, hogy a digitális bölcsészeti kutatás fontos része a technológia és az ember viszonyának vizsgálata,³⁴ akkor a könyvtártudománynak is ez az egyik célja.

Nehéz megjósolni, mi lesz a digitális szövegek széles körű elterjedésének a hatása. A humán

tudományi kutatók próbálnak kritériumokat találni arra, hogy miként használják a technológiát a humán erőfeszítések eszméinek fenntartására, és megértsék, hogy milyen hatással lesz a digitális infrastruktúra a humán tudományok tudáslétrehozási szerkezetére.³⁵ A könyvtártudomány művelőinek ilyen irányú erőfeszítéseit hosszú lenne felsorolni. Mindenesre érdemes megszívlelnünk *Weingart* figyelmeztetését, hogy a hálózatokat minden kutatásban használhatjuk, de ritkábban és kevesebb okból kellene ezt tennünk, különösen, ha kutatásainkat nem kísérik alapos elméleti és filozófiai megfontolások.³⁶ Ez egyaránt érvényes a digitális bölcsészetre és a könyvtártudományra.

Ha pedig látjuk, hogy a digitális bölcsészet fejlődését nagyban meghatározta a technológiai determinizmus, a technológia demokratizáló hatásába vetett hit³⁷, a könyvtártudományt óvnunk kell attól, hogy ebbe a csapdába essen.

Jegyzetek

- LITTLE, G.: We are all digital humanists now = *Journal of Academic Librarianship*, 37. vol. 2011. 4. no. 352–354. p.
- KIRSCHENBAUM, M.: The remaking of reading: data mining and the digital humanities. In: NGDM 07: National Science Foundation Symposium on Next Generation of Data Mining and Cyber-Enabled Discovery for Innovation, 2007 <http://www.csee.umbc.edu/~hillol/NGDM07/abstracts/talks/MKirschenbaum.pdf> (2013. március 28.)
- DALBELLO, M.: A genealogy of digital humanities = *Journal of Documentation*, 67. vol. 2011. 3. no. 480–506. p.
- SCHREIBMAN, S. – SIEMENS, R. – UNSWORTH, J.: The digital humanities and humanities computing. An introduction. In: *A Companion to Digital Humanities*. Oxford, Blackwell, 2004, XXIII–XXVII.
- SCHNAPP, J. – PRESNER, P.: Digital humanities manifesto 2.0, 2009 http://www.humanitiesblast.com/manifesto/Manifesto_V2.pdf (2013. március 28.)
- FITZPATRICK, K.: The humanities, done digitally = *The Chronicle of Higher Education*, June 5, 2012 <http://chronicle.com/article/The-Humanities-Done-Digitally/127382/> (2013. március 28.)

7. Digitális bölcsészet. Szakleírás. FELVI, 2012.
http://www.felvi.hu/felveteli/szakok_kepzesek/szakleirasok/Szakleirasok/index.php/szakleirasok/szakleiras_konkret?szak_id=697&kpzt=2&kepzes=M (2013. március 28.)
8. NOLIN, J. – ÅSTRÖM, F.: Turning weakness into strength: strategies for future information sciences = *Journal of Documentation*, 66. vol. 2010. 1. no. 7–27. p.
9. DALBELLO i. m.
10. FRISCHER, B.: Art and science in the age of digital reproduction. From mimetic representation to interactive virtual reality = *Virtual Archaeology Review*, 2. vol. 2011. 4. no. http://varjournal.es/doc/varj02_004_06.pdf (2013. március 28.)
11. KIRSCHENBAUM i. m.
12. FRY, J.: Scholarly research and information practices: a domain analytic approach = *Information Processing and Management*, 42. vol. 2006. 1. no. 299–316. p.
13. BUCKLAND, M. K.: What kind of science can information science be? = *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 63. vol. 2012. 1. no. 1–7. p.
14. CRONIN, B.: The sociological turn in information science = *Journal of Information Science*, 34. vol. 2008. 4. no. 465–475. p.
15. BUDD, J. M.: Relevance: Language, semantics, philosophy = *Library Trends*, 52. vol. 2004. no. 3. 447–462. p.
16. HARRIS, M. H.: The dialectic of defeat. Antimonies in research in library and information science = *Library Trends*, 34. vol. 1986. 3. no. 515–531. p.
 BAWDEN, D. – ROBINSON, L.: *Introduction to information science*. London: Facet, 2012.
 BUCKLAND i. m.
17. ROBINSON, L. – Karamuftuoglu, M.: The nature of information science: changing models = *Information Research*, 15. vol. 2010. 4. no. paper colis717, <http://InformationR.net/ir/15-4/colis717.html> (2013. március 28.)
18. HARRIS, K.: Explaining digital humanities in promotion documents = *Journal of Digital Humanities*, 1. vol. 2011. 1. no. <http://journalofdigitalhumanities.org/1-4/explaining-digital-humanities-in-promotion-documents-by-katherine-harris/> (2013. március 28.)
19. SPERBERG-MCQUEEN, M.: Classification and its Structures. In: *A Companion to Digital Humanities*. Oxford, Blackwell, 2004, 161–176. p.
20. LITTLE i. m.
21. DEEGAN, M. – TANNER, S.: Conversion of primary sources. In: *A companion to digital humanities*. Oxford, Blackwell, 2004, 488–504. p.
- SMITH, A.: Preservation. In: *A companion to digital humanities*. Oxford, Blackwell, 2004, 576–591. p.
22. BESSER, H.: The past, present, and future of digital libraries. In: *A companion to digital humanities*. Oxford, Blackwell, 2004, 557–575. p.
23. RIEGER, O.: Framing digital humanities: the role of new media in humanities scholarship = *First Monday*, 15. vol. 2010. 10. no., 2010 <http://firstmonday.org/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/viewArticle/3198/2628> (2013. március 28.)
24. KIRSCHENBAUM, M.: „So the colors cover the wires”: interface, aesthetics, and usability. In: *A companion to digital humanities*. Oxford, Blackwell, 2004, 523–542. p.
25. MORVILLE, P. – Rosenfeld, L.: *Information architecture for the World Wide Web*. 3rd ed. Sebastopol, CA: O’Reilly, 2006.
26. BERRY, D.: The computational turn: thinking about the digital humanities = *Culture Machine*, 12. vol. 2011 <http://www.culturemachine.net/index.php/cm/article/viewArticle/440> (2013. március 28.)
27. HUI, Y.: The computational turn or a new” weltbild” = *Junctures*, 6. vol. 2010. 4. no. <http://www.junctures.org/index.php/junctures/article/view/6/4> (2013. március 28.)
28. NOLIN, J.: What’s in a turn? = *Information Research*, 12. vol. 2007. 4. no. paper colis11, <http://informationr.net/ir/12-4/colis/colis11.html> (2013. március 28.)
29. NOLIN i. m.
30. CRONIN i. m.
31. HJØRLAND, B. – ALBRECHTSEN, H.: Toward a new horizon in information science: domain-analysis = *Journal of the American Society for Information Science*, 46. vol. 1995. 6. no. 400–425. p.
32. BAWDEN – ROBINSON i. m.
33. BERRY i. m.
34. FRABETTI F.: Rethinking the digital humanities in the context of originary technicity = *Culture Machine*, 12. vol. 2011, 1–22. p. <http://www.culturemachine.net/index.php/cm/article/viewDownloadInterstitial/431/461> (2013. március 28.)
35. DALBELLO i. m.
36. WEINGART, S. Demystifying networks, Parts I & II. = *Journal of Digital Humanities*, 1. vol. 2011. 2011. no. 1. <http://journalofdigitalhumanities.org/1-1/demystifying-networks-by-scott-weingart/> (2013. március 28.)
37. DALBELLO i. m.

Beérkezett: 2013. április 4.